

НОМІНАЦІЯ БУДІВЕЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ У БОЙКІВСЬКИХ ГОВІРКАХ

Чаган О. І.

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Лексика говірок є найменш стійкою до змін порівняно з іншими мовними рівнями. Системний її аналіз є важливим аспектом сучасних діалектологічних досліджень. Особливого значення набуває вивчення лексики традиційного будівництва, оскільки вона постійно перебуває під впливом соціально-економічних і культурних чинників.

У статті проаналізовано структурну організацію назв будівельних матеріалів у бойківських говірках як сегмента будівельної лексики. Визначено семантичну структуру, мотивацію та способи творення слів, походження назв. Установлено, що найбільш поширеним будівельним матеріалом на обстеженій території залишається деревина, що зумовлено природно-географічними умовами. Однак для спорудження окремих частин будівель використовували каміння, глину, пісок. Аналіз назв будівельних матеріалів дав змогу виявити, що деякі лексеми творять семантичні опозиції за формою, кольором, розміром. З'ясовано, що найбільшу семантичну підгрупу аналізованої лексико-семантичної групи становлять назви будівельних матеріалів з дерева. Деякі назви дерев'яних деталей мають розширену семантику.

Виконане дослідження засвідчує формальну варіантність аналізованих назв будівельних матеріалів на фонетичному, словотвірному та граматичному рівнях. Типовими мотиваційними ознаками для творення назв є консистенція будівельних розчинів, колір та форма будівельного матеріалу, спосіб обробки та дія, яку виконують під час будівництва. Деякі назви будівельних матеріалів є твірними для назв процесів будівництва, наприклад: *цемент* – *цементувати*, *к'їт* – *к'їтувати*, *пишчок* – *пишкувати*, *ліска* – *ліскувати* та ін. Найбільш поширеними способами творення назв будівельних матеріалів у бойківських говірках є суфіксальний (суфікси *-к-*, *-иц-*), безафіксний, основоскладання та аналітична номінація. Більшість зафіксованих назв є питомими. Виявлено також запозичення з польської, німецької, словацької, італійської та інших мов.

Ключові слова: лексема, назви будівельних матеріалів, мотивація, семантика, семантична підгрупа, бойківські говірки.

Chahan O. I. Nominations of constructing materials in Boyko's dialects. The lexis of dialects is the least resistant to transformations compared to other language units. Systematic analysis is a fundamental aspect of modern dialects research. The study of the vocabulary of traditional constructing elements are considered to be exceptionally substantive as they are constantly influenced by social and economic as well as cultural factors.

The paper analyzes the language regarding the nominations of constructing materials in Boyko's dialects as a segment of the specific lexis. The semantic structure, motivation including methods of word derivation, origin of names are determined. It is established that the most common building material in the surveyed area is wood, due to natural and geographical conditions. However, stone, clay, and sand were used to construct certain parts of buildings. Analysis of the nominations of constructing materials revealed that some tokens form semantic oppositions in shape, color, size. It has been figured out that the largest semantic subgroup of the analyzed lexical-semantic group consists of the names of the wooden building materials. Some names of wooden parts are semantically extended.

*The performed research testifies to the formal variability of the analyzed nominations of building materials at the phonetic, word-forming and grammatical levels. Typical motivational features for the creation of names are the consistency of mortars, the color and shape of the constructing materials, the method of processing and the actions carried out while building. Some of nominations are generated for the nominations of constructing processes, for example: *cement - cementuvaty, pyshchok - pyshkuvaty, liska - liskuvaty*, etc. The most common methods of deriving the nominations of constructing materials in Boyko's dialects are suffixal (suffixes *-k-*, *-yts-*), non-affixed, basic and analytical nomination. The majority of the recorded nominations are specific ones. There are also borrowings from Polish, German, Slovak, Italian and other languages.*

Key words: token, nominations of constructing materials, motivation, semantics, semantic subgroup, Boyko's dialects.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Важливим аспектом дослідження діалектної лексики в сучасних наукових студіях є її вивчення крізь призму культури та народних традицій. Оскільки лексика говірок є найбільш чутливою до змін у житті народу, актуальним є аналіз будівельної лексики говірок, адже назви реалії будівництва постійно перебувають під

впливом позамовних чинників, що зумовлюють зміни в їхній системі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у вивчення будівельної лексики на матеріалі говірок української мови зробили З. Бичко, Л. Дорошенко, О. Євтушок, Г. Шило, М. Никончук, М. Бігусяк, Л. Поліщук, Д. Тодер та ін. Окремі аспекти назв реалій будівництва у складі тематичних

груп побутової та сільськогосподарської лексики говірок досліджували К. Глуховцева, Р. Сердега, Л. Тищенко, В. Пілецький. Однак не всі говіркові ареали опрацьовані достатньою мірою. Зокрема, потребує системного вивчення будівельна лексика бойківських говірок.

Формулювання мети і завдань статті. Мета нашої розвідки – здійснити лексико-семантичний аналіз назв будівельних матеріалів як сегмента будівельної лексики бойківських говірок. Мета передбачає виконання таких завдань: 1) з'ясувати мотивацію для творення назв будівельних матеріалів; 2) простежити етимологію лексем; 3) установити найпоширеніші способи творення слів.

Матеріалом для дослідження послуговували власні польові записи, здійснені у 68 населених пунктах Бойківщини. Використано також матеріали лексикографічних, лінгвогеографічних та етнографічних праць.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досліджувана лексико-семантична група (ЛСГ) об'єднує назви первинних природних порід, які без обробки використовують у будівництві, і назви різних матеріалів (зокрема, які оброблені ручним чи промисловим способом, матеріали, які використовують для зв'язування конструкції будинку, внутрішніх опоряджувальних робіт, матеріали з дерева, оброблені ручним чи промисловим способом та ін.). Як стверджують етнологи, основним будівельним матеріалом на Бойківщині була деревина, а для виготовлення окремих елементів споруд використовували камінь, глину, пісок, соломку, мох та ін. [2, 50].

Камінь як будівельний матеріал і у давніших будівлях, і в сучасних використовували здебільшого для закладання фундаменту. На позначення великого каменя природного походження під підвалинами будинку в усіх обстежених говірках фіксуємо лексему *'кам'ін'*, яка також відома в літературній мові [7, IV, 83]: *на ка'м'ін'ох / на чо'тири ву'гли / сир'одина / де й'ла пириг'родка / на тих ка'м'ін'ох п'ідн'іма'ю на с'к'іл'ко м'іг / на п'і'у 'метра чи на 'метир на ка'м'ін'ох / ў'с'о / по'тому п'ідму'ровува'ю* (Анг).

Дрібний камінь із домішками піску, що без обробки використовують для будівництва фундаменту, у бойківських говірках номіновано *'шутер'* (Брк, Всн, Зкц, Здс, Імн, Клн, Крп, С. Мзн, Ямц, Ясн), *'шутир'* (Анг, Грб, Лмн, Урч), *'р'інч'* (Лбн), *'р'ін'* (Ялв).

На позначення каміння, що подрібнене промисловим способом, фіксуємо слова *'ш'чєб'ін'* (Грб, Імн, Крп, С. Мзн, Ялв, Ясн), *'ш'чєб'онка'* (Всн, Здс).

За диференційною ознакою «промислова обробка» виникає семантична опозиція: *'шутер'* «дрібний камінь з домішками піску, що без обробки використовують у будівництві фундаменту»: *ш'чєб'ін'* «дрібний камінь, оброблений промисловим способом, що використовують у будівництві фундаменту»: *ти'пер' вьль'вайут фу'дамент / бо ти'пер' ѿ ци'мент / шутир* (Брк). Натомість деякі мовці стверджують: *'шутир ни 'добре / ш'чєб'ін' то ѿє с ка'мен'а / кар'йєр / там ма'шина то'ти мє ка'м'ін'а вел'ик'і / а 'шутир / то ѿє р'ічк'ов'ий* (Анг).

Для будівництва фундаменту та для приготування різних будівельних сумішей використовують будівельний матеріал природного походження –

сипучу гірську породу, що складається з крупінок твердих мінералів, яку номіновано назвою *'п'ісок'* (ВОГ); пор.: [8, VI, 544].

Окрім піску, у будівництві фундаменту та для приготування будівельних розчинів застосовують мінеральну порошкоподібну речовину, яка в поєднанні з водою утворює однорідну в'язучу масу, що швидко тужавіє і перетворюється на кам'янисте тіло. В обстежених говірках речовина репрезентована назвою *'це'мент'* (БОГ) та її варіантом *'ци'мент'* (Анг, Всн, Грб, Крп, Мт, С. Мзн); пор. [8, XI, 194]. Від лексеми творяться похідні слова – назви процесів будівництва *'цементувати, цемент'ірувати'*.

Глина як будівельний матеріал у бойківському будівництві не набула широкого застосування, однак «...її вживали для скріплення кам'яних фундаментних підмурівків під підвалинами, для обмазки стін, при муруванні печей. З неї вибивали «долівку», споруджували призьбу тощо. У різних місцевостях глина відрізнялася як за консистенцією, так і за кольором» [1, 77]. Репрезентантом багатомінеральної гірської породи, яка з водою утворює пластичну масу і яку використовують для виготовлення різних будівельних розчинів, є назва *'глина'* (ВОГ); пор. також: [8, II, 84].

Функціонування лексеми *'болото'* (Брк, Крк, Лбх Т, Сглт, Хтр, Хщн, Ялн) на позначення глини пов'язано, очевидно, з тим, що для приготування будівельних сумішей глину вибирали поблизу річок, доріг, у багистій місцевості, а подекуди використовували саме багно; пор. також [8, I, 215].

У досліджуваних говірках фіксуємо номінації, диференційною ознакою яких є колір глини: *'сина 'глина'* «природна мінеральна речовина, що з водою утворює пластичну масу сірувато-синього кольору» (Брк, Імн, Кшц, С. Мзн), *'б'іла 'глина'* «природна мінеральна речовина, що з водою утворює пластичну масу білого кольору» (Крп, Лп, Н. Ржн, Сбд, С. Мзн), *'чер'вона 'глина'* «природна мінеральна речовина, що з водою утворює пластичну масу червоного кольору» (Імн, Крп, Лп, Н. Крп, Сбд, С. Мзн). Ці різновиди глини застосовували здебільшого для зафарбовування щілин між дерев'яними деталями стін чи інших частин будівлі, тобто для оздоблення: *ко'пал'и та'ку 'сину г'л'ину / і тим б'ілил'и с'ц'іни / бо 'хата 'был'а кур'на / 'пеца ни 'был'о / хо'ба бы'ю та'к'і'ї / шо кл'а'у во'ген' / і вон де ты гр'і'ю і дым йшо'у дог'оры // то 'бил'а 'сина г'л'ина / а то'та 'жо'ута / то л'ип'чи'ца / то во'на та'ка 'бил'а мас'на / л'ип'чи'ца 'бил'а 'жо'ута // по'вал'у поб'іл'ил'ы / і ше пас'кы пода'вал'ы с 'тойі г'л'ины / по по'вал'і / би 'был'а кра'с'іва кур'на 'хы'жа* (Брк).

На позначення маскої глини жовто-червоного кольору для змашування долівки чи виготовлення необпаленої, висушеної на сонці цегли поширено номінації: *л'ип'чи'ца'* (Брк, Грз, Здс, Зкц, Лмн), *лип'чанка'* (Всн), *ле'панда'* (Здс), *лит'н'а'* (Крп, С. Мзн), *'жо'ута 'глина'* (Ясн).

Мотиваторами для творення лексеми *лип'чи'ца'* та деривата *лип'чанка'*, очевидно, є клейка консистенція глини; пор.: *липков'иця'* «глинистий в'язкий ґрунт; глина для цегли, для печей» [3, III, 238]. Схожу мотивацію має, ймовірно, й назва *ле'панда'* «маска

жовта глина'. У лексикографічних працях виявляємо слово *леп'янда* 'живиця' [3, III, 238], яка за своєю характеристикою теж липка.

Для називання суміші глини із соломом для оздоблювальних робіт послуговуються словами: *'глина* (Грбн, Крп, С. Мзн, Урч), *'мал'та* (Врх, Глц Ск.), *'трин'к* (Ксв, Н. Крп).

Лексема *'мал'та* бойківським говіркам відома також зі значенням 'розчин цементу з камінням для будівництва криниці' [5, I, 428], 'розчин із суміші піску, цементу, вапна для штукатурення та інших робіт' (Анг, Брк, Зкц, Лбн, Лмн, Крк, С. Мзн).

Назва *'трин'к* запозичена за польським посередництвом із німецької мови [3, V, 570]; пор.: *'тиньк* 'розчин вапна, змішаного з піском, яким покривають поверхню стін, стелі тощо; штукатурка' [8, X, 115]. В обстежених говірках слово *'трин'к* є твірним для назви будівельного процесу – *'трин'кувати* 'покривати стіни та стелю сумішшю глини з соломом, штукатуркою' (Ксв, Н. Крп, Пбк, Трх).

Значення 'грудка мокрої, змішаної із соломом глини для спорудження глиняних будівель або обмазування стін' репрезентує назва *'вал'ок* (БОГ) та її варіант *'вац'ок* (Лбх Т.).

Загальнонародна лексема *'вал'ок* [7, I, 124; 8, I, 287] в обстежених говірках відома також зі значенням 'необпалена цегла з глини з домішкою соломи або інших органічних речовин' (Всн, Гсн, Н. Стд, Лбн, Ялв). Від неї постає дериват *'вал'кувати* 'накладати на стіни чи земляну підлогу суміш глини і соломи у вигляді грудки' (Брк, Врх, Ялв, Всн, Лбн).

Для будівельних цілей використовували грубе волокно, яке здобували в результаті обробки льону та конопель, та змішували з глином. На позначення такого будівельного матеріалу відомі назви: *'пазд'ірія* (Брк, Опр, Орк), *'пазд'іря* (Врх, Лбх С., Лмн, Хщв), *'пазд'іра* (Псп), *'паздир'а* (Плв), *'к'лоча* (Грбн), *'колоча* (Грз, Мшц), *'потерт'* (Грбн).

Лексема *'пазд'іря* 'костриця' має праслов'янські корені. Слово *'паздір* 'тс.' та його деривати відомі багатьом слов'янським мовам: р. *'názděp*, п. *'paździerz*, ч. *'pazdeří*, слц. *'pazderie*, болг. *'názděp*, вл. *'pazdzer*, нл. *'pazdzer'* [3, IV, 254].

Віддієслівний дериват *'потерт'* зафіксований у лексикографічних працях зі значенням 'подрібнені тертям часточки чого-небудь', 'терміття' [7, III, 377; 8, VII, 406].

Зведення будівель із матеріалів промислового виробництва на Бойківщині не є поширеним явищем. Однак у деяких населених пунктах застосовують його в будівництві. На позначення будівельного штучного каміння з випаленої глини послуговувалися загальнонародним словом [7, IV, 426; 8, XI, 192] *'цегла* (БОГ), *'цегл'а* (Всн, Н. Стд, Ялв, Хщн, Ялн). Залежно від кольору та речовини, з якої виготовляють цеглу, фіксуємо назви *'чир'вона цегла* 'цегла з випаленої глини' (Сглт, Бтл, Врх), *'сил'катна цегла* 'цегла, яка складається з кварцового піску і вапна' (Сглт, Бтл, Врх).

Репрезентантами значення 'штучне будівельне каміння, порізане на плити' є назва *'блок* (БОГ). Реалія також диференціюється за речовиною, з якої вони виготовлені, що виражено композитами *'п'іноблок*

пористий блок, що виготовлений поєднанням цементу та піноутворювачів' (БОГ), *'газоб'лок* 'штучний кам'яний блок, що має рівномірно розподілені сферичні пори' (БОГ), *'шлакоб'лок* 'будівельний матеріал (здебільшого кубічної форми), виготовлений зі шлакобетону' (БОГ).

Семантику 'розчин із піску, цементу чи вапна для мурування, штукатурення та інших будівельних робіт' має назва *'рост'вор* (БОГ), *'мал'та* (Анг, Брк, Лмн, Крп, С. Мзн), *'мал'та* (Лбн), *'шчука'турка* (Н. Крп, Скл), *'штука'турка* (Н. Крп).

Лексема *'рост'вор*, припускаємо, поширилася в досліджувані говірки під впливом російської мови; пор.: р. *'раствор* 'тістоподібна цементна суміш, що застосовується для укладання цегли, штукатурних робіт' [6, IV, 671].

Назва *'штука'турка* та її деривати утворені від назви фахівця, що покриває поверхню стіни, стелі шаром штукатурки. Слово *'штука'тур* сягає італійського етимона *'stuccatore* 'штукатур' [7, VI, 482].

Для номінації суміші в'язких речовин, води та цементу, яким загладжують поверхню стін та стелі, виявляємо назви: *'грас* (Здс, Ксв, Лбх С., Н. Ржн, Ялн), [4, 117], *'за'турка* (Сглт), *'шап'івка* (Лп, Ртк, Сбд).

Слово *'грас*, очевидно, утворене від назви процесу *'грасувати* 'загладжувати, вирівнювати стіни після штукатурення' (Врх, Глц Ск., Грбн, Здс, Крк, Ксв, Лбх С., Н. Ржн, Опр, Хтр). За свідченням етимологів, слово *'грасувати* запозичене з польської мови (п. *'grasa* 'мотика, скребачка') [3, I, 586].

Мотиваційною моделлю для назви *'за'турка* є 'дія' > 'будівельний матеріал'; пор.: *'зати'рати* 'загладжувати, вирівнювати стіни після штукатурення' (Грз, Лмн, Ялв); пор. *'зати'рати* 'вирівнювати, згладжувати поверхню, усуваючи за допомогою тертя нерівності' [8, III, 347]. За тією ж мотиваційною моделлю утворена назва *'шап'івка* 'суміш в'язких речовин, води, піску та цементу'. Бойківське слово *'ша(у)рувати* означає 'вирівнювати, загладжувати стіни після їх штукатурення' (Анг, Грб, Імн, Крп, Лп, Ртк, Сбд, С. Мзн); пор.: *'шарувати* 'енергійно терти, скребити, миючи, витираючи, чистячи і т. ін.' [8, XI, 418]. За свідченням етимологів, назва *'шарувати* запозичена через польське посередництво із середньоніжньонімецької мови (снн. *'schüben* 'чистити') [3, VI, 386].

Щілини між склом та рамою у віконному прорізі замазують в'язкою речовиною, яку в бойківських говірках номіновано *'к'ім* (БОГ), *'за'мазка* (Гсн, Всн, Лбн, Ялв). Лексема *'к'ім*, очевидно, є фонетичним варіантом назви *'кум* 'спеціально виготовлена речовина для замазування щілин, тріщин; замазка' [8, IV, 155], запозиченої з німецької мови за польським посередництвом (нвн. *'Kitt* 'клей') [3, II, 438]. Слово є твірним для назви процесу – *'к'імувати* 'замазувати в'язкою речовиною вікна'.

У ЛІСГ назв будівельних матеріалів виділяємо семантичну підгрупу (СП) матеріалів із дерева. Ця СП утворена загальними назвами дерев'яних матеріалів і семантичною мікрогрупою (СМ) назв окремих виробів із дерева, які використовують для будівництва стін, стелі та їх оздоблення.

Загальну назву матеріалу з дерева репрезентує лексема *'дере(у)во* (БОГ); див. також: [8, II, 246].

У досліджуваних говірках ця лексема ілюструє розширену семантику та позначає також пластину у вигляді дошки як деталі зрубу (Врх, В. Лн., В. Сщц, Глвк, Грз, Лмн, Мшц, Рпн, Рсх, Тпц, Тсц). Окрім того, загальні назви будівельних матеріалів із дерева репрезентує назва *колода* 'стовбур зрубного дерева, очищений від гілля' (БОГ) та *дошка* 'плоский невеликої товщини кусок дерева, випиляний із колоди' (БОГ).

На Бойківщині застосовували різні способи обробки колод. Давніше в будівництві використовували тесане та колене дерево [2, 76], пізніше – почали розрізати ручною пилою [2, 80], ще пізніше – розрізали промисловим способом. Окрім того, стіни складали з дерев'яних елементів різної форми – круглих колод, обтесаних чи обрізаних із чотирьох боків або двох боків, півколода та пластин у вигляді дошки [2, 93].

На позначення неотесаної колоди округлої форми фіксуємо назву *кругл'ак* (БОГ) та її варіант *кругл'ук* (Грб, Грбн, Лпц, Пбк, Скл, Трх, Ясн), що є нормативною в українській мові [7, II, 312; 8, IV, 369]. Назва має прозору мотивацію, яка пов'язана з округлою формою деталі.

Із семантикою 'колода, тесана з двох боків' виявляємо лексеми: *брус* (Урч), *тесаний брус* (Пдц), *'тесанец'* (Пбк, Пдц, Схд, Трх, Ясн), *'тесанка* (Крп, Лпц, С. Мзн), *протес* (Бгт, Брк, Бтл, Врх, Зкц, Ісі, Псп, Сглт, Ябл, Яв), *'тесане 'дериво* (Врх), *на два 'бок'и 'тесане 'дериво* (С. Мзн, Крп, Хщн, Ясн), *брус на два 'бок'и 'тесаний* (Клн), *брусване на два 'боки 'дериво* (Лпц).

Питома лексема [3, I, 268] *брус* у бойківських говірках має розширену семантичну структуру (див. таблиця 1). Зі схожим значенням назву фіксують також інші лексикографічні праці [7, I, 102; 8, I, 241]. На позначення будівельного матеріалу слово *брус* відоме також історичним пам'яткам [10, 3].

Прозору мотивацію мають назви з коренем *-тес-*, вказуючи на спосіб, яким обробляють деревину. У «Словнику бойківських говірок» М. Онишкевича виявляємо слово *протіс* 'колода в стіні хати'

[5, II, 156]; пор. також: *протіс* 'половина дерева, розрізаного надвое поздовж' [7, III, 485].

Семантику 'обтесана або обрізана з чотирьох боків колода як деталь зрубу' передають назви *брус* (Брк, В. Лн., Глц Ск., Глвк, Грб, Грбн, Грз, Зкц, Клн, Крк, Крп, Кшц, Лбх С., Лбх Т., Лмн, Лп, Мшц, Н. Крп, Опр, Рсх, Ртк, Сбд, С. Мзн, Трвк, Хтр, Хщн, Ябл, Ялв, Ялн, Ямц, Ясн), *'тесане 'дериво* (Здс, Тр'є), *'тесаниц'и* (Тпц, Тр'є), *'тесанка* (Імн, Крп, Лпц, С. Мзн), *'тесанец'* (Ясн), *'тесан'и 'бал'к'и* (Глц См.), *'тесано на ш'тири 'боки 'дериво* (Ясн), *'дериво 'тесане на ш'тири 'канти* (Кмц, Лпц, Тр'є, С. Мзн, Ясн), *'в'итесано до 'канта 'дериво* (Схд), *обр'ізано на кант 'дериво* (Ясн), *кант'і'юка* (В. Сщц, Ісі, Ксв, Яв), *'бал'ок* (Рпн), *трам* (Здс, Мт, Н. Стд).

Мотиватор номінацій, що містять компоненти з коренем *-кант-* – гранчаста форма дерев'яної деталі; пор.: *кант* 'ребро, пруг дошки, бруса' [8, IV, 89].

Значення 'пластина у вигляді дошки як деталь зрубу' у бойківських говірках репрезентують назви *'дерво* (Брк), *'дериво* (Врх, Грз, Лмн), *'дериво* (В. Лн., В., Сщц, Глвк, Грз, Мшц, Рпн, Рсх, Тпц, Тсц), *шп'ароване 'дериво* (Тр'є), *бл'а'товане 'дериво* (Глц См.), *п'ла'ниц'а* (Грбн), *п'ле'ниц'а* (С. Мзн), *трам* (Крк, Лбх Т., Лг, Лпц, С. Мзн, Схд, Ясн), *п'ли'ниц'а* (Анг, Глц Ск, Клн, Крп, Ксв, Лбх С., Мт, Опр, Н. Ржн, Ялн), *п'ли'ниц'и* (Лп, Пбк, Ртк, Сбд, Трх), *'тертиц'а* (Здс), *брус* (Імн, Лг, Лпц, С. Мзн, Схд, Ясн).

Щодо походження лексеми *п'ла'ниц'а* дослідники висловлюють припущення про можливість зіставлення їх зі словом *п'ланка* 'дощечка, рейка, брусок' [3, IV, 425]. В обстежених говірках слово має розширену семантичну структуру (див. таблиця 2); пор.: *п'ланка* 'частина огорожі від стовпа до стовпа або планка в огорожі' [7, III, 191; 8, VI, 562].

Оказіонально виявлено лексему *'тертиц'а* 'пластина у вигляді дошки як деталь зрубу'. Мотивацією для творення назви, припускаємо, є вирівнювання дошки шляхом тертя; пор.: *тертиця* 'дошка' (із ремаркою *діалектне*) [8, X, 99].

Аналітичні назви *бл'а'товане 'дериво*, *шп'ароване 'дериво* вказують на спосіб обробки дерев'яної дета-

Таблиця 1

Семантична структура лексеми *брус*

'товста балка, що є основою стіни'	'колода, тесана з двох боків'	'обтесана або обрізана із чотирьох боків колода як деталь зрубу'	'пластина у вигляді дошки як деталь зрубу'	'півколода'	Говірки
+					Хщн
	+	-	-	-	Клн, Пдц, Урч
	-	+	-	-	Брк, В. Лн., Глц Ск., Глвк, Грб, Грбн, Грз, Зкц, Клн, Крк, Крп, Кшц, Лбх С., Лбх Т., Лмн, Лп, Мшц, Н. Крп, Опр, Пбк, Рсх, Ртк, Сбд, С. Мзн, Трвк, Трх, Хтр, Хщн, Ябл, Ялв, Ялн, Ясн
	-	-	+	-	Імн, Лг, Лпц, С. Мзн, Схд, Ясн
	-	-	-	+	Здс

лі; пор.: бойк. *бл'атувати* 'протісувати заокруглений бік півколоди' (Глвк, Грз, Тсц); *шпарувати* 'рівно обтесувати колоди або дошки, щоб щільно прилягали між собою' (Грз, Крп, Мшц, С. Мзн, Тр'є, Тсц) [5, II, 387].

Репрезентантами значення 'півколода' в досліджуваних говірках є назви *трам* (Всн), *про'т'іс* (Брк, Лмн, Явр), *пл'ниці'а* (Анг, Грб, Ксв, Лбх Ск., Скл, Тшц), *п'линиці'а* (Імн, Трх, Ясн), *пл'а'ниці'а* (Ялв), *п'линиці'і* (Пбк, Ртк, Сбд, Трх, Лп), *брус* (Здс).

Для номінації круглої, рівномірно виточеної промисловим способом колоди фіксуємо назви *ол'ївець*' (Грбн, Лбх С., Глц С.), *то'чениї брус* (Лбх Т., Крк), *цил'індрований брус*, *кал'ібрований брус* (Ялв, Лз).

Назву *ол'ївець*' мотивовано формою колоди й утворено способом метафоричного перенесення за схожістю з *олівцем* 'тоненька паличка з графіту або сухої фарби в дерев'яній основі, якою пишуть, малюють' [8, V, 689].

Аналітична назва *цил'індрований брус*, імовірно, мотивована формою колоди; пор.: *цил'індр* 'геометричне тіло, що утворюється обертанням прямокутника навколо одного з його боків' [8, XI, 214], номінація *кал'ібрований брус* – способом обробки та надання деталі певної форми; пор.: *калібрувати* 'надавати чому-небудь потрібного калібру' [8, IV, 77].

Короткий шматок дошки чи колоди, яким закладали стіни між стовпами чи між вікнами, називають *'вос'ц'інок* (Брк, В. Лп), *'ос'ц'інок* (Глц См.), *'сунець*' (Тр'є, Тпц, Яв), *'сумець*' (Брк, Глвк, Грз, Ксв, Лбх С., Лмн, Лп, Мшц, Ндн, Рпн, Рсх, Ртк, Скл, Спс, Сшц, Тр'є), *мал'її 'сумець*' (Скл), *зам'їт* (Анг, Грб, Здс, Імн, Крп, Лп, Сбд, Скл, С. Мзн, Хтр, Ясн), *'пишчок* (мн. *'пишк'и*) (Глц Ск., Здс, Зкц, Клн, Крк, Лбх Т., Мт, Ялв), *пиш'чаўка* (Опр), *'кусин'* (Грбн), *с'т'їна* (Кшц).

Назву *сунець* 'короткий оцупок' фіксує Словник української мови з ремаркою *діалектне* [8, IX, 842]. Як стверджують етимологи, слово *сунець* запозичене з польської мови (п. *suniec* 'одна з товстих балок, які всовують кінцями в пази вертикальних стовпів' виникло з * *sumiec* 'тс.') [3, V, 476].

Лексема *зам'їт* репрезентує також семантику 'частина стіни між вікнами'. Мотивацією для творення слова є назва дії *замітувати* 'закладати проміжки між кутовими стовпами': бойк. *замітувати* 'закидати' [5, I, 276]. Для номінації дії назву *мети* 'кидати' фіксують історичні пам'ятки української мови [9, I, 427].

Затемненою є мотивація назви *'пишчок* на позначення короткої колоди чи дошки, якою закладають в пази між стовпами. Припускаємо, що вона постала способом метафоричного перенесення за схожістю форми до стрижня пташиного пера – така ж коротка коло-

да, як стрижень пера; пор. *пишки* 'пір'я пташеняти' [7, III, 155]. Назва мотивує дериват *пишкувати* 'закладати короткими колодами стіну' (Здс).

В обстеженому ареалі стіни для штукатурення оббивали тонкими півкруглими ліщиновими планками або різаними рейками. Із семантикою 'тоненькі напівкруглі планки для оббивання стін та стелі під штукатурку' в обстежених говірках виявляємо лексеми *'л'їска* (Імн, Пбк, Трх, Ясн), *очи'рет* (Опр), *ш'кал'а* (Лбх С.), *ре'ш'їтка* (Анг), *к'л'їтка* (Опр), *обруч'ї* (Ртк), *обруч'ї* (Сбд).

Мотивацією для творення назви *'л'їска* із цим значенням є назва куща, з якого виготовляли планки; пор. бойк. *ліска* 'кущ ліщини', 'огорожа з тонкої ліщини або бучини', 'густо плетені ґрати для сушіння фруктів, закривання курей тощо', 'прилад з лози, яким ловлять рибу', 'ціпок' [5, I, 415]. Фіксуємо дериват *ліскувати* 'оббивати та стелю під штукатурку' (Імн, Ясн).

Назви *ре'ш'їтка*, *к'л'їтка* мають прозору мотивацію, оскільки зроблені у вигляді перехрещених, переплетених ліній, що творять дрібні чотирикутники [8, IV, 185; VIII, 524].

Дещо затемненим є етимологія назви *обруч'ї* для номінації тоненьких напівкруглих планок для оббивання стін та стелі під штукатурку; пор.: *обруч* 'зігнута кільцем металева, дерев'яна і т. ін. штаба; обід' [8, V, 572]. У досліджуваних говірках слово є твірним для назви процесу оббивання такими планками – *обручувати* (Лп, Ртк, Сбд).

Для номінації тоненьких дощочок для оббивання стін і стелі під штукатурку у всьому обстеженому говірковому ареалі виявляємо назву *'дранка* (ВОГ); пор.: *дранка* 'тс.' [8, II, 407]. Назва *дранка* репрезентує також значення 'колена дошка в огорожі' [5, I, 232], 'тоненькі дощочки для покриття дахів' (Брк, Всн, Глц Ск., Грбн, Крк, Кшц, Лбх С., Мт, Н. Крп, Опр, Пбк, Скл, Трх, Хтр, Ялв). Фіксуємо дериват *дранкувати* 'оббивати стіни та стелю під штукатурку' (Анг, Глц Ск., Грб, Здс, Імн, Лп, Мт, Ртк, Скл).

Тонкі дощочки для обшивання фасаду будинку та стелі називають *шал'їўка* (Грбн, Слп), *шал'оўка* (Урч, Хтр), *шал'ів'ниці'а* (Здс), *шил'унок* (Брк), *шал'унок* (Глц Ск, Здс, Зкц, Крк, Крп, Лп, Мт, Н. Ржн, Ртк, Сбд, Скл, С. Мзн, Ябл), *цал'їўка* (Лбх С., Трвк), *фил'унок* (Брк), *'дошка н'їд шал'унок* (Глц Ск.), *'дошка на шал'їўку* (Грз), *'дошка дл'а шил'уван'а* (Грз), *гобел'вер* (Крп), *гобел'вар* (Анг, Грб, Імн, Ясн), *'дошка* (Ксв, Лп, Пбк, Ртк, Сбд, Трх), *'доска* (Ялв).

Лексеми *шал'їўка* та спільнокореневі назви утворені від запозиченого з німецької мови за польським посередництвом слова *шалювати* 'оббивати дошками' [3, VI, 372].

Таблиця 2

Семантична структура лексеми *п'ла(е, и)/ниці'а*

'пластина у вигляді дошки як деталь зрубу'	'півколода'	Говірки
+	–	Грбн, С. Мзн, Анг, Глц Ск, Клн, Крп, Ксв, Лбх С., Лп, Мт, Н. Ржн, Опр, Пбк, Ртк, Сбд, Трх, Ялв
–	+	Анг, Грб, Імн, Лбх Ск., Лп, Пбк, Ртк, Сбд, Скл, Трх, Тшц, Ясн, Ялв

Затемнену мотивацію має лексема *гобел'ва(е) р.* Припускаємо, що вона може бути пов'язана зі способом обробки чи інструментом, за допомогою якого їх виготовляли; пор.: бойк. *гоблати* 'насилу косити, якщо коса тупа або трава «нечемна», тобто похила', (про картоплю) 'чистити' [5, I, 177]; *гйбель* 'гембель' [5, I, 167]; пор. також *гоблати* 'скоблити' [3, I, 540].

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Здійснивши аналіз ЛСГ назв будівельних матеріалів, ми з'ясували її складну структуру, оскільки дослідження репрезентує диференціацію матеріалів за різними ознаками: походження матеріалу – природного (без обробки використовується в будівництві) чи промислового (оброблені промисловим шляхом); різновид матеріалу – глина, пісок, цемент, дерево, солома та ін. Більшість лексем ілюструють формальну варіативність на фонетичному (*'шуте(у)р, це(у)мент, шт(ч)ука'турка, 'вал(ц)'ок, 'дере(у,о)во, кругл'а(у)к, гобел'ва(е)р, об()'руч'і*), графічному (*'тесанец' (ч. р) – 'тесанка (ж. р.), шал'їюка (ж. р.) – шал'унок (ч. р.)*), словотвірному рівнях (*шал'їюка – шал'унок – шал'ів'ниц'а, р'ін' – р'інча*). Типовими мотиваційними ознаками для творення назв будівельних матеріалів є: 'консистенція': *л()'ип'чиц'а, лип'чанка, ле'панда*; 'колір': *'сина 'глина, 'б'їла 'глина, чер'вона 'глина, 'жоўта 'глина; л'їска* 'форма': *кан'т'їюка, кругл'ак, ол'ївец', цил'індрованій брус*; 'спосіб обробки': *про'т'їс, тесанец', 'дія': за'турка, ша'р'івка, 'потерт'*. Продуктивними способами номінації є: суфіксальний (*-к- – кан'т'їюка, л'їска, 'тесанка; -иц- – шал'ів'ниц'а, лип'чиц'а, 'тесаниц'і*); безафіксий (*про'тес, 'потерт'*); основоскладання (*п'їноб'лок, газоб'лок, шлакоб'лок*); аналітична номінація (*'сина 'глина, 'б'їла 'глина, чер'вона 'глина, 'тесане 'дерево, бл'а'товане 'дерево*). За походженням досліджувана ЛСГ є неоднорідною. Більшість зафіксованих назв є питомими. Виявляємо також запозичення з польської (*грас*), німецької (*'мал'та, т'рин'к, к'їт, 'шутер, трам*), словацької (*шинг'ел'*), італійської мов (*штука'турка*) та ін.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в аналізі інших лексико-семантичних груп будівельної лексики бойківських говірок, її ареалогії та динаміки.

Список обстежених населених пунктів і їхніх скорочень.

ВОГ – всі обстежені говірки;

БОГ – більшість обстежених говірок;
Анг – Ангелівка, Долинський р-н, Івано-Франківська обл.;
Брк – Боберка, Турківський р-н, Львівська обл.;
Бтл – Бітля, Турківський р-н, Львівська обл.;
Бгт – Багнувате, турківський р-н, Львівська обл.;
В. Лн – Велика Лінина, Старосамбірський р-н, Львівська обл.;
В. Сщ – Велика Сушиця, Старосамбірський р-н, Львівська обл.;
Врх – Верхне, Турківський р-н, Львівська обл.;
Всн – Волосянка, Великоберезнянський р-н, Закарпатська обл.;
Глвк – Галівка, Старосамбірський р-н, Львівська обл.;
Глц Ск. – Головецько, Сколівський р-н, Львівська обл.;
Глц См. – Головецько, Старо-

самбірський р-н, Львівська обл.;
Грб – Грабів, Рожнятівський р-н, Івано-Франківська обл.;
Грбн – Гребенів, Сколівський р-н, Львівська обл.;
Грз – Грозьова, Старосамбірський р-н, Львівська обл.;
Гсн – Гусний, Великоберезнянський р-н, Закарпатська обл.;
Здс – Задільське, Сколівський р-н, Львівська обл.;
Зкц – Закіпці, Турківський р-н, Львівська обл.;
Імн – Ілемня, Рожнятівський р-н, Івано-Франківська обл.;
Ісі – Ісаї, Турківський р-н, Львівська обл.;
Клн – Кальне, Сколівський р-н, Львівська обл.;
Крк – Кривка, Турківський р-н, Львівська обл.;
Крп – Кропивник, Долинський р-н, Івано-Франківська обл.;
Ксв – Коростів, Сколівський р-н, Львівська обл.;
Кшц – Крушельниця, Сколівський р-н, Львівська обл.;
Лбн – Лубня, Великоберезнянський р-н, Закарпатська обл.;
Лбх С. – Либохора, Турківський р-н, Львівська обл.;
Лбх Т. – Либохора, Турківський р-н, Львівська обл.;
Лз – Лази, Воловецький р-н, Закарпатська обл.;
Лмн – Лімна, Турківський р-н, Львівська обл.;
Лп – Липа, Долинський р-н, Івано-Франківська обл.;
Лпц – Липовиця, Рожнятівський р-н, Івано-Франківська обл.;
Мт – Мита, Сколівський р-н, Львівська обл.;
Мшц – Мшанець, Старосамбірський р-н; Н. Крп – Новий Кропивник, Дрогобицький р-н, Львівська обл.;
Н. Ржн – Нижня Рожанка, Сколівський р-н, Львівська обл.;
Н. Стд – Нижній Студений, Міжгірський р-н, Закарпатська обл.;
Опр – Опорець, Сколівський р-н, Львівська обл.;
Орк – Орявчик, Сколівський р-н, Львівська обл.;
Пдц – Підгородці, Сколівський р-н, Львівська обл.;
Плв – Плав'є, Сколівський р-н, Львівська обл.;
Пбк – Побук, Сколівський р-н, Львівська обл.;
Псп – Присліп, Турківський р-н, Львівська обл.;
Рпн – Ріп'яна, Старосамбірський р-н, Львівська обл.;
Рсх – Росохи, Старосамбірський р-н, Львівська обл.;
Ртк – Розточка, Долинський р-н, Івано-Франківська обл.;
Сбд – Слобода-Болевська, Долинський р-н, Івано-Франківська обл.;
Сглт – Сигловате, Турківський р-н, Львівська обл.;
Скл – Сукіль, Долинський р-н, Івано-Франківська обл.;
С. Мзн – Старий Мізунь, Долинський р-н, Івано-Франківська обл.;
Спс – Спас, Старосамбірський р-н, Львівська обл.;
Схд – Суходіл, Рожнятівський р-н, Івано-Франківська обл.;
Сщ – Сушиця, Старосамбірський р-н, Львівська обл.;
Тпл – Топольниця, Старосамбірський р-н; Трвк – Тернавка, Сколівський р-н, Львівська обл.;
Тр'є – Тур'є, Старосамбірський р-н, Львівська обл.;
Трх – Труханів, Сколівський р-н, Львівська обл.;
Тсц – Тисовиця, Старосамбірський р-н, Львівська обл.;
Тшц – Тишівниця, Сколівський р-н, Львівська обл.;
Урч – Урич, Сколівський р-н, Львівська обл.;
Хтр – Хітар, Сколівський р-н, Львівська обл.;
Хщв – Хащів, Турківський р-н, Львівська обл.;
Хщн – Хашованя, Сколівський р-н, Львівська обл.;
Ябл – Яблунів, Турківський р-н, Львівська обл.;
Яв – Явора, Турківський р-н, Львівська обл.;
Ялв – Ялове, Воловецький р-н, Закарпатська обл.;
Ялн – Ялинкувате, Сколівський р-н, Львівська обл.;
Ямц – Ямельниця, Сколівський р-н, Львівська обл.;
Ясн – Ясень, Рожнятівський р-н, Івано-Франківська обл.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гошціцька Т. Б. Традиційне житлово-господарське будівництво на бойківсько-підгір'янському пограниччі в середині XIX – першій половині XX ст : дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.05. Львів, 2017. 354 с.
2. Радович Р. Народна архітектура Старосамбірщини XIX – першої половини XX ст. (Житлово-господарський комплекс). Київ : Видавець Олег Філюк, 2015. 352 с.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

3. Етимологічний словник української мови : У 7 тт. Київ : Наукова думка, 1982–2012. Т. 1–6.
4. Матіїв М. Д. Словник говірок Центральної Бойківщини. Київ – Сімферополь : Ната, 2013. 601 с.
5. Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок : У 2 ч. Київ : Наукова думка, 1984. Ч. I–II.
6. Словарь русского языка : В 4-х тт. / под. ред. А. П. Евгеньевой. Изд. 4-е. Москва : Русский язык, Полиграфресурсы, 1999. Т. 4. С–Я. 800 с.
7. Словарь української мови / упоряд. з доданням власного матеріалу Б. Грінченко. Київ : Наукова думка, 1996–1997. Т. 1–4.
8. Словник української мови: В 11 т. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. I–XI.
9. Тимченко Є.К. Матеріали до Словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст.: У 2 т. / упорядк.: В.В. Німчук, Г.І. Лиса. Київ, Нью-Йорк, 2002. Т. 1–2.
10. Poppe A. Materiały do słownika terminów budownictwa staroruskiego X–XV w. Wrocław; Warszawa; Kraków: Wyd-wo Polskiej Akademii Nauk, 1962. 93 s.

REFERENCES

1. Hoshchitska, T. B. (2017). Tradytiine zhytlovo-hospodarske budivnytstvo na boikivsko-pidhirianskomu pohranychchi v seredyni XIX – pershii polovyni XX st. [Traditional housing and economic construction on the Boyko-Podgorni borderland in the middle of the nineteenth and first half of the twentieth century]. (Dysertatsiia kandydata istorychnykh nauk). Lviv [in Ukrainian].
2. Radovich, R. (2015). Narodna arkhitektura Starosambirshchyny XIX – pershoi polovyny XX st. (Zhytlovo-hospodarskyi kompleks) [National architecture of the Starosambirshchyna XIX – the first half of the twentieth century. (Housing and Utility Complex)]. Kyiv: Vydavets Oleh Filiuk [in Ukrainian].

DICTIONARIES

3. Melnychuk, O. S. (Ed.) ta in. (1982–2012). Etymolohichni slovnyk ukrainskoi movy [Etymological dictionary of Ukrainian language]: V 7 t. Kyiv: Naukova dumka, 1–6 [in Ukrainian].
4. Matiiv, M. D. (2013). Slovnyk hovirok Tsentralnoyi Boikivshchyny [Dictionary of Central Boykivshchyna dialects]. Kyiv – Simferopol: Nata [in Ukrainian].
5. Onyshkevych, M. I. (1984). Slovnyk boikivskykh hovirok [Dictionary of Boiko dialects]: V 2 t. Kyiv: Naukova dumka, 1–2 [in Ukrainian].
6. Yevheneva, A. P. (Ed.) (1999). Slovar russkoho yazyka [Dictionary of the Russian Language]. Moskva: Polihrafresurs. T. 1–4 [in Russian].
7. Grinchenko, B. (Ed.) (1996–1997). Slovar ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language]. Kyiv: Naukova dumka. T. 1–4 [in Russian].
8. Bilodid, I. K. (Ed.) ta in. (1970–1980). Slovnyk ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian Language]: V 11 t. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
9. Timchenko, E. K. (2002). Materialy do Slovnyka pysemnoi ta knyzhnoi ukrainskoi movy XV–XVIII st. [Materials to the Dictionary of Written and Book Ukrainian in the XV–XVIII centuries]. Kyiv, New York, 1–2 [in Russian].
10. Poppe, A. (1962). Materiały do słownika terminów budownictwa staroruskiego X–XV w. [Materials to the Dictionary of terms of construction of ancient Russian in the X–XV centuries]. Wrocław; Warszawa; Kraków: Wyd-wo Polskiej Akademii Nauk [in Polish].